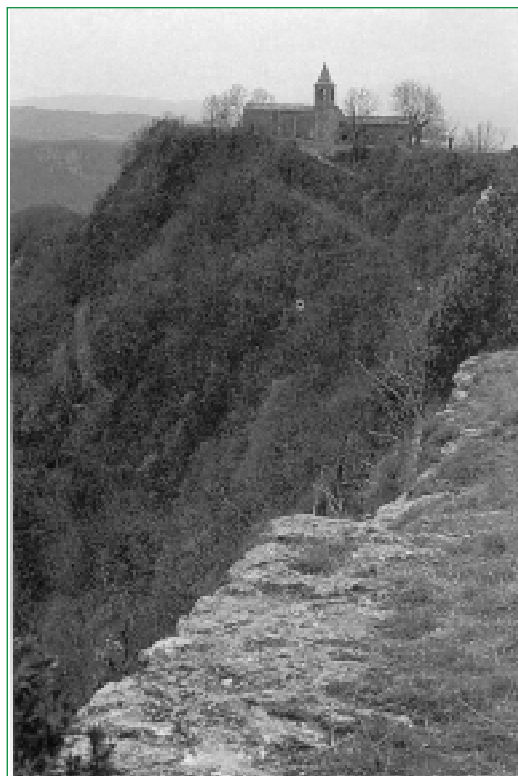

SANT JULIÀ DE CABRERA

Sempre m'han impressionat la situació i el bellíssim entorn de Sant Julià de Cabrera, la serenitat i la suavitat del seu paisatge, amb el contrast, a tocar, de la ferrenya verticalitat dels cingles de la muntanya de Cabrera i del

Santuari de
Cabrera vist des de
l'indret de l'Oisca
Foto: Anna Borbonet

Pla d'Aiats. Aquesta muntanya, amb una de les cingleres més espectaculars del nostre Prepirineu, és un relleu tabular format de materials terciaris de l'Eocè, com gairebé tot el Collsacabra, amb l'elevació de Cabrera situada al nord de la del Pla d'Aiats, unides pel coll del Bram. El seu perfil inconfusible destaca en el paisatge del Collsacabra. Arrecerada al flanc de ponent, a 947 m, hi ha la parròquia de Sant Julià, que pertany al terme de l'Esquirol i es troba entre aquesta població i Cantonigròs, no lluny de la carretera de Vic a Olot, però resta una mica amagada, com un món a part que cal anar a descobrir. És situada a l'antic terme del castell de Cabrera, en una valleta orientada de nord a sud al capçal de la qual i a ponent del collet de Sant Julià, enllaça per l'antic camí de la Vola amb les terres de Sant Andreu de la Vola, parròquia del terme de Sant Pere de Torelló, mentre que a tramuntana i a llevant el muntanyam de Cabrera la separa de la garrotxina

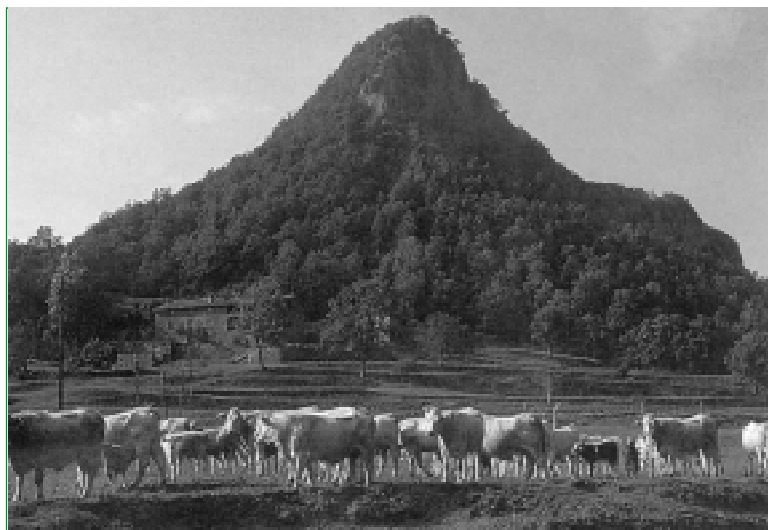
parròquia de Sant Pere de Falgars, al capçal de la vall d'en Bas. Les terres de Sant Julià de Cabrera són solcades per la riera de Sant Julià i la riera de la Rotllada, les quals formen el cabal inicial de la riera de les Gorgues, que afluïx al Ter, en un braç del pantà de Sau, després d'un llarg i feréstec recorregut. Amplis prats, la majoria de pastura, s'estenen per un terreny montuós ornat amb varietat d'arbres de fulla caduca, ja que l'elevada pluviositat del Collsacabra, d'uns 1000 mm de mitjana anual, ha vestit aquest indret d'una vegetació exuberant. S'hi troben sobretot roures, majestuosos i grans freixes, aurons, pollancre i fageda a les obagues. A la quintana del Prat, una mica separada de la parròquia, hi ha una sequoia, plantada anys ha, que té la part superior malmesa per un llamp. Al costat, com una protecció i un recer, la grisa roca nua clapejada d'arbusts, dels cingles de Cabrera. Al fons, a nord-oest, s'obren belles perspectives cap a Bellmunt i les serres de Curull i dels Llancers. L'esmentada riera de la Rotllada, o d'Aiats com es diu a la seva part alta, és l'eix d'una altra valleta paral·lela i a llevant de la de Sant Julià i separada d'aquesta per un branc de la muntanya de Cabrera sobre el qual s'aixeca l'Agullola de la Tuta i s'hi allargassa el pla del Sitjar. Aquesta carena acaba a migdia amb el morral de Caselles, que s'alça esvelt sobre la casa d'aquest nom. Les vertiginoses parets del Pla d'Aiats tanquen aquesta petita vall per tramuntana.

La parròquia de Sant Julià de Cabrera centra un bon nombre de masies, bellament escampades per aquestes dues valls. Moltes, sortosament, són encara habitades i el bestiar, especialment les vaques, és el seu recurs econòmic més important. Però parlem primer de tot de l'església parroquial de Sant Julià, que s'alça a l'indret més obert de la vall, formant un harmoniós conjunt amb la rectoria i la gran masia del Prat de Sant Julià. Les primeres notícies de l'església apareixen entre els anys 1025 i 1050; sembla que fou renovada al 1079. L'edifici és d'una sola nau, amb volta de canó capçada amb un absis semicircular a la banda de llevant, absis modificat posteriorment i mig amagat a l'ex-

terior. Tenia dues capelles laterals de les quals només resta la del costat nord, una absidiola visible, decorada amb arcuacions i bandes llombardes. La banda de migdia fou alterada amb la construcció d'una capella al segle XVI i la sagristia. El campanaret sobre el mur de ponent és posterior, té dos ulls i fou ampliat, s'hi conserva una gran campana. A la mateixa façana oest s'obren un ull de bou i la porta dovellada, amb la data del 1567. Malgrat les modificacions, aquesta església és un típic exemplar romànic del segle XI, de nau central i un petit transsepte, absis central i dues absidioles. Llàstima que les pintures modernes de l'interior poden amagar algun detall de la seva estructura. Els terratrèmols del segle XV que sacsejaren Catalunya afectaren seriosament l'edifici, especialment la volta i l'absis central. El darrer rector de Sant Julià de Cabrera, Mn. Domènec Garriga, va morir el 1967. Des d'aleshores en té cura el rector de Sant Roc de Cantonigròs. Enfront de l'església hi ha el cementiri, l'ampliació del qual en limità la visió de la façana de ponent. Davant de l'entrada té un porxo i a la vora un petit pedró des d'on es beneïa el terme. Uns xiprers vetllen el conjunt. Segons Antoni Pladevall, l'extens prat a ponent de l'església s'anomenava antigament plaça Reial, perquè era lloc de reunió de les diverses parròquies del castell de Cabrera.

Adossada a la banda nord de Sant Julià hi ha l'antiga rectoria, edifici espaiós, amb una galeria oberta a llevant, renovat diverses vegades, com ho testimonien unes llindes que fan memòria d'alguns rectors de la parròquia: Francesc Valentí 1689, Eudalt Fontanelles 1729, i a la porta, Josep Mas 1929. En una finestra figura la data més antiga: 1673. La Rectoria és avui una casa de colònies del bisbat de Vic. A l'altre costat de l'església completa el conjunt una gran masia, el Prat de Sant Julià. És una casa antiga, se'n tenen notícies ja al segle XIII i s'amplià al segle XVII, tal com ho testimonia la llinda que figura a la façana: 1682 Sant Julià de Cabrera. Misseyo R. Dom Joan Prat. Al segle XVIII el llinatge Prat de Sant Julià formava part de la noblesa rural. La masia, obrada amb pedra fosca, té el teulat a doble vessant i la façana amb el portal és encarada a nord. L'interior conserva el foc de mig o llar central, ara en

desús, i el foc de racó. A migdia s'obre la galeria i hi té a la vora una gran i bonica cabanya, amb l'era enrajolada al davant. Els masovers, que fa més de vint anys que hi viuen, són gent amable i ens informen sobre les masies que pertanyen a la parròquia de Sant Julià. Així, sabem que també són habitades tot l'any Cal Vidrier, la Masallera, Aiats, Can Mont, el Farigoler, la Rotllada, Caselles, i la Creu. La resta: Campamar, el Puig, la Tuta, les Perxes, el Sitjar, el Molí de la Masallera, el Molí de l'Aulina i la Cabreta, ho són temporalment. La gran masia del Collell és casa de colònies. Recórrer aques-

tes masies suposa posar-se en contacte amb una manera de viure i amb un paisatge en el qual estan totalment integrades, algunes en uns indrets especialment bells, com Campamar, que té una graciosa porxada a migdia. Situada al camí de la Vola, al mig dels prats, s'emmiralla en una bassa natural que té al costat de tramuntana. La Tuta és una severa masia que s'alça en un indret solitari, sota el cingle a llevant de la vall de Sant Julià, amb una gran cabanya a l'extrem. El Collell, que és a la dreta de la riera de Sant Julià, és un gran casal d'origen antic, amb un cos de galeries a migdia, porta dovellada i un balcó amb la data del 1783, tot enmig d'un gran silenci. I Caselles, estratègicament enfilada al vessant dret de la riera d'Aiats, sota l'alterós penyal anomenat morral de Caselles, domina la vall amb la seva presència. És habitada i té una part adaptada per al turisme rural. La trobem documentada des dels temps medievals i fou refeta, com la majoria de les masies d'aquestes contrades, al segle

*La masia de Caselles, sota el morral del mateix nom
Foto: Anna Borbonet*

xviii; en una llinda es llegeix: A 27 de març de l'any 1734. A la façana, encarada a llevant, destaquen la galeria de tres arcades sota la porxada de fusta. Al costat, a frec d'unes velles nogueres, s'hi aixeca un plàtan altíssim. Segons Fortià Solà, en un document de l'any 1195 consta que hi ha una ferreria

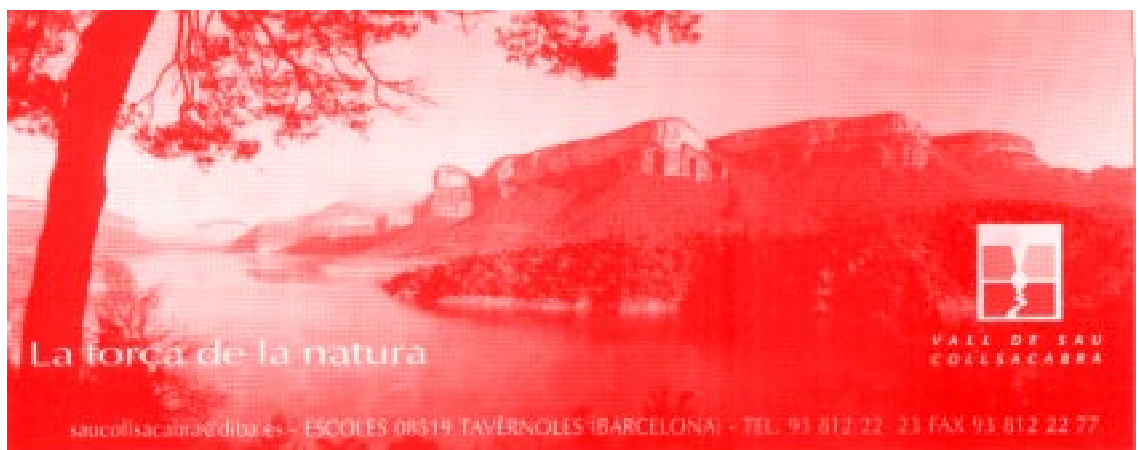

Sant Julià de Cabrera i el seu entorn
Foto: Anna Borbonet

no lluny d'aquest mas, important ja que abastava 54 masos escampats pel terme del Cabrerès, entre els quals s'esmenten masies de la parròquia de Sant Julià. Un camí de flanqueig cap a tramuntana comunica Caselles amb la masia de la Tuta i amb Sant Julià de Cabrera. Caselles té unes granges a la vall pels prats de la qual hi pastura la seva vacada. En una ocasió vaig ser espectadora d'un fet curiós. Un ramat de vaques amb els seus vedells pasturaven tranquil·lament sota Caselles, al prat del davant de la Cabreta. De sobte va aparèixer un gos sense l'amo -si en tenia- i va intentar espantar els vedells. Les vaques ràpidament acudiren a protegir-los i amb els seus mugits van intimidar el gos, que

va fugir pastures avall, per on havia vingut. La vacada, encara esfereïda, va continuar mugint fortament, immòbil i amb el morro dirigit cap a on s'havia escapolit el gos. Era un bramul col·lectiu indignat, un plany i una amenaça, que va ressonar de manera insistent per la vall qui sap l'estona. Recordem que el bestiar és el recurs habitual de les masies de Sant Julià que hi viuen tot l'any, com el Prat de Sant Julià, Caselles, Can Mont i Aiats. Enfront de Caselles, a l'altre costat de vall, vora el camí, hi ha dues masies petites, la Cabreta i la Creu, aquesta amb l'escaient cabanya entre el camí i la riera. Davant de la Cabreta i a l'altre costat de la riera d'Aiats s'hi veuen les restes d'un edifici que sembla que fou teuleria; té una data del 1922 sobre l'entrada del forn i funcionà fins a l'any 1950. Ambdues cases foren masoveries de Caselles.

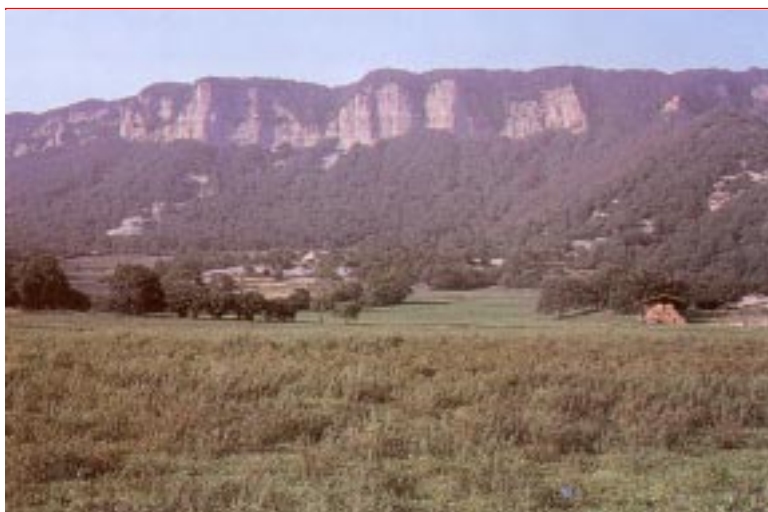
La gran casa de la Rotllada, que dona nom a la riera i al pont, és situada a l'entrada de la vall i a la dreta del camí; destaca per la seva blancor, és arranjada i damunt una finestra s'hi llegeix en una llinda el nom de Llugari Carné i la data de 1723. Aquesta casa fou hostel fins l'any 1968; antigament se'n deia hostel de la Cabreta i més tard prengué el nom de Can Trenc o de la Rotllada. Pel fet de trobar-se a l'antic camí ral, era lloc de pas i de parada dels traginers i dels vianants que anaven de Vic a Olot. En un replà de la part alta d'aquesta petita vall i al capçal de la riera d'Aiats hi ha la casa d'aquest nom. Aiats és una masia de grans dimensions, amb teulat a doble vessant que s'allargà per la banda de tramuntana en afegir un cos a la casa. La façana original té el portal dovellat. A migdia hi ha la petita ca-

banya i al seu entorn estris del camp i l'avi-ram que hi campa, signe de vida. Aquesta casa és esmentada al segle XII i donà nom als cingles veïns i al Pla d'Aiats que s'estén al seu damunt, pla on fins fa uns 50 anys s'hi conreaven patates. Encara s'hi veuen els cortals d'Aiats, uns corrals adossats a l'interior dels quals fins no fa gaire hi havien alguns estris agrícoles abandonats.

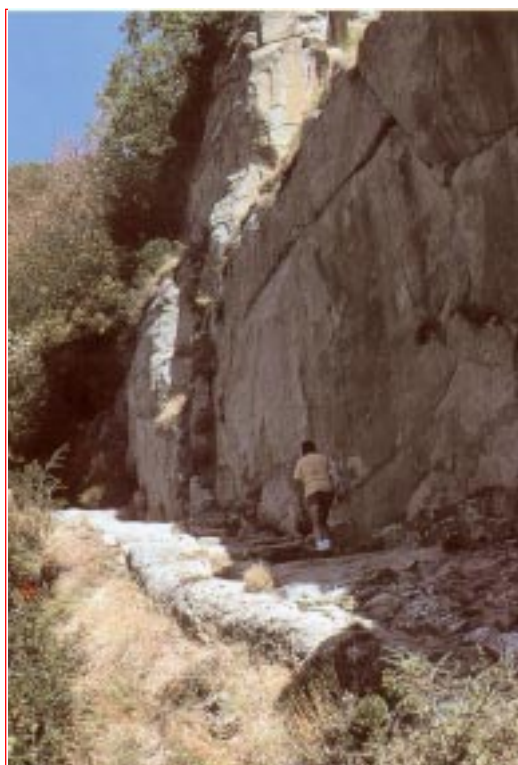
La parròquia de Sant Julià de Cabrera al fogatge del 1553 figura amb 8 focs, al segle XVII tenia 13 cases que sumaven 141 habitants i va créixer al segle XVIII, quan es referen les masies i es construïren noves masoveries. Entre els cognoms més habituals que aparèixen en aquesta època es citen els Prat, Masallera, Aiats, Caselles, Puig, Collell... tots noms de masies actuals. A l'any 1855 el nombre d'habitants arribà a 210. Actualment 22 persones de la parròquia de Sant Julià estan empadronades a l'Esquirol, la resta de cases habitades ho són de residents temporals.

El santuari de la Mare de Déu de Cabrera, que s'alça sobre la muntanya d'aquest nom i era el centre del terme històric del Cabrerès, és conegut i estimat tant del Collsacabra com de les terres properes de la Garrotxa. L'origen d'aquest santuari fou l'església del castell de Cabrera, la qual es troba documentada al segle XII. Al segle XV fou destruïda pels terretremols i sembla que tot seguit es tornà a refer per iniciativa de l'amo del Prat de Sant Julià. L'edifici actual és del segle XVII, amb porta dovellada a la façana de ponent, a l'angle nord de la qual s'aixeca el campanar del XVIII. La imatge de la Mare de Déu de l'interior reproduceix l'antiga, que era del segle XIII. Adossat al santuari hi ha l'edifici que fou la casa de l'ermità, que ara fa d'hostal. El santuari de Cabrera pertany a la parròquia de Sant Julià, amb la qual, lògicament, va tenir molta relació. De fet, abans del segle XV els responsables de l'església era preferentment els castlans de Cabrera, però en desaparèixer el domini del castell foren els rectors de Sant Julià qui en tenien cura. El darrer rector, Mn. Domènec Garriga, va pujar cada festa a dir missa al santuari durant els 32 anys que tingué al seu càrrec la parròquia. També era el mateix rector el que oficiava els dies d'aplec. A partir del segle XVI, segons les dades aplegades per

Antoni Pladevall, es documenten les tradicionals processons que de les diverses parròquies de l'entorn de Cabrera pujaven al santuari de la Mare de Déu de Cabrera. Hi anaven per lledànies i especialment el diumenge de la Trinitat. S'hi ajuntaven les parròquies de Sant Julià de Cabrera, Santa Maria de Corcó, Sant Andreu de Pruit, Sant Pere de Falgars i Sant Cristòfol de Tavertet. La gent de Tavertet passava per Sant Corneli, on feien una parada per a pregar, i continuaven cap a Cabrera pel coll del Bram. Aquestes parròquies feien també donacions a l'església, hi posaven ciris votius i algunes masies oferien llànties. A Sant Julià de Cabrera, a més, per la festa de Sant Marc tenia

La masia d'Aiats i els cingles de Cabrera
Foto: Anna Borbonet

Cami de cornisa al pla d'Aiats
Foto: Anna Borbonet

lloc una altra processó al santuari, des d'on beneïen el terme. Aquestes processons van durar fins al segle XVIII, a partir del qual s'hi pujava més aviat en romeries o pelegrinatges. Se sap també que al segle XIX existien a Sant Julià de Cabrera les confraries del Roser, de Sant Isidre i dels Dolors. Avui es celebra a Cabrera l'Aplec de la Trinitat, testimoni de les antigues processons, i el dilluns de Pasqua es fa la rifa dels ous. Sant Julià té la Festa Major que se celebra el darrer diumenge d'agost.

Com s'hi accedeix a aquest petit paradís de prats i de masies? A 4,5 km de l'Esquirol, per la carretera de Vic a Olot, just passat el pont de les Perxes, sobre la riera Sant Julià, una pista ens porta, passant per la casa de les Perxes, per sota el Puig i a frec de la Masallera fins al nucli format per l'església de Sant Julià i la veïna casa del Prat de Sant Julià. Tot pujant hem deixat, davant per davant del Molí de la Masallera i a mà dreta, el camí ample que puja a la Tuta, i una mica més enllà, a la mateixa banda, la reconeguda i acollidora font de Cabrera. Si ens endinsem a la vall per la pista que arrenca abans de passar el pont, accedirem al casal del Collell i al collet de Sant Julià, on entronca amb la pista anterior. Continuant cap al nord-oest, passariem pel bell indret de Campamar i podríem conèixer després els verals de Sant Andreu de la Vola. També des de Campamar,

cap a tramuntana i travessant un torrent, accediríem a les boniques masies del Güell i del Prat de la Vola, situades a l'extraordinària vall del riu Fornès, afectada ara per les obres del futur túnel de Bracons. Remarquem que del collet de Sant Julià surt una pista forestal apta per a vehicles que va cap a nord, volta la muntanya de Cabrera i entre ombrívola fageda passa pel Port de la Faja, deixa el trencall a la Casanova dels Racons i s'enfila fins al coll del Bram, per tal de pujar, ara a peu, al santuari de Cabrera per l'antic camí de les Marrades. La idea d'obrir aquesta pista, feta l'any 1973, fou de Mn. Josep Cruells, rector de Cantonigròs.

Seguint la carretera cap a Cantonigròs, després de sengles trencalls a mà esquerra que ens portarien al Farigoler i a Can Mont, i al Sitjar, i a cosa de 2,5 km del pont de les Perxes, trobarem, sobre el Molí de l'Aulina, el pont de la Rotllada que, com l'anterior, té dos accessos a la vall de la Rotllada, un a cada banda del pont. Per la dreta de la riera, una bona pista ens portaria a les masies de Caselles i d'Aiats, i pel camí de l'altre costat podem anar a les cases de la Rotllada, la Cabreta i la Creu. Cal afegir que tota aquesta xarxa de camins de la parròquia de Sant Julià de Cabrera està convenientment senyalitzada.

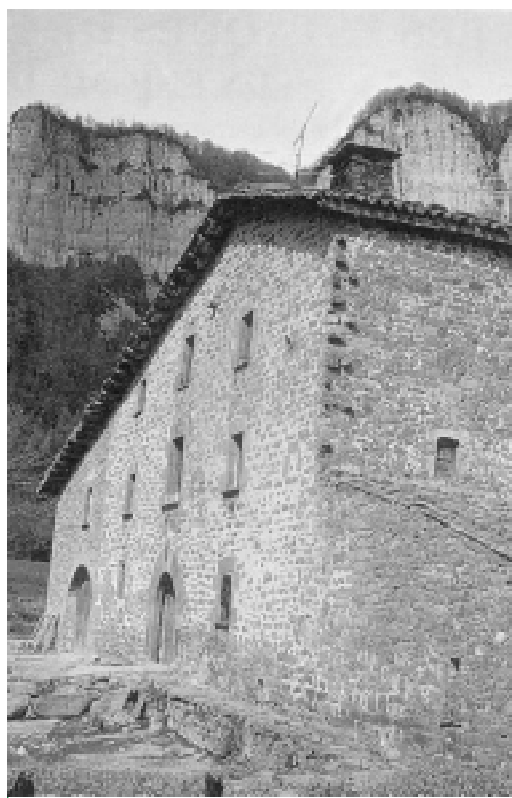
L'ascensió a Cabrera i al Pla d'Aiats des d'aquestes valls té un gran interès paisatgís-

*Els traginers arribant a Sant Julià de Cabrera
Foto: Marian Vives i Casanova (1934).
Estudi de la Masia Catalana. Centre Excursionista de Catalunya*

tic i és clàssica de l'excursionisme tradicional. La panoràmica des del caire del pany de cinglera més impressionant dels Prepirineus orientals és excepcional, tant si esguardem el que hi ha als nostres peus com el que s'albirava a la llunyania. Provem d'arribar-hi. Des de darrere de la masia d'Aiats (1.000 m), un camí força erosionat assoleix un pujant de roca i per una bonica cornisa arrecerada al cingle s'accedeix al Pla d'Aiats (1.290 m); continuant cap a nord-oest, per un sender a estones empedrat, passarem pel coll d'Aiats, sota el qual, al capçal de la riera i a la seva riba dreta hi ha les coves dites les Bores d'en Masallera. Tot seguit arribarem al coll del Bram, on tenim dues opcions: pujar directament per l'esquenall rocós de l'extrem de migdia de la muntanya per l'anomenat camí de les Escales, o bé fer-ho més descansadament per l'esmentat camí de les Marrades. El camí de les Escales o del Grau Nou -ignorem si en aquest lloc existia un altre grau- fou fet l'any 1952, quan Mossèn Garriga era rector de Sant Julià. És un camí obert amb mà d'obra i amb uns graons artificials sobre la roca a la seva part superior, més abrupta. Té unes baranes de protecció. L'antic camí de les Marrades és el camí tradicional, ample i de pujada suau en ziga-zagues, amb el sòl empedrat i amb pedres que el ressegueixen per la seva vora. Ja des del segle XVIII aquest camí necessitava tasques de conservació. Fa deu anys encara es va arranjar a causa del seu mal estat. El pla de sobre Cabrera gaudeix d'una gran obertura de visió, cap al Montseny i les Guillerries, i la Plana de Vic, sovint entre boirina. Més properes reconeixem les serres de Llancers i de Curull, la muntanya de Bellmunt, el Puigsacalm i les terres de Falgars i, enllà, la vall d'en Bas i la ciutat d'Olot. Als Pirineus orientals destaquen els cims de Núria i amb personalitat pròpia el contorn del Canigó. El santuari i l'hostal formen un tot amb aquest indret singular, bastits sobre una gegantina peanya de roca.

Si retornem al coll del Bram, un camí fressat amb ràpida baixada ens portaria a Sant Julià de Cabrera. Si continuem per la mola de Cabrera cap al nord (1.307 m) tindrem ocasió de conèixer l'indret de l'Osca de Cabrera, un pas ran de cingle, i la font de Cabrera, des d'on es pot admirar el cingle

*La masia d'Aiats
sota la cinglera al
cap de la vall de la
Rotllada
Foto: Anna Borbonet*

nord-est de la muntanya cobert amb un mantell de vegetació i coronat pel santuari. Es baixa per la baga de la Faja, amb grans exemplars de faig, per un camí amb fort pendent, fins a Sant Julià de Cabrera des d'on es pot remuntar el camí al coll del Bram, més enllà del qual un d'ample ens fa arribar als prats i a la casa d'Aiats. Aiats i la vall de la Rotllada, d'altra banda, comuniquen, a llevant, per tresqueres que, entre el Pla d'Aiats i el cim del Montcau, ens durien al mas de Comajoan amb la seva capella de Sant Gil, prop del qual passa el camí ral de Vic a Olot, en terres de l'antic terme de Pruit. Des de Comajoan i cap a migdia, un camí que passa per Can Colomer porta a la carretera de Vic a Olot, a l'indret del coll del Bac, poc abans del gran casal del Bac de Collsacabra.

Anna Borbonet i Macià

Bibliografia

- Pladevall i Font, Antoni.* La Mare de Déu de Cabrera. Ed. Montblanc-Martín. Barcelona, 1993
- Pladevall, Antoni.* "Collsacabra" a Gran Geografia Comarcal de Catalunya Vol. 8. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1993
- Solà, Fortià.* El Cabrerès. Barcelona, 1933
- Solà, Fortià.* Nostra Senyora de Cabrera. Barcelona, 1935